

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**Єдиний соціальний внесок у системі фінансового забезпечення
державного соціального страхування**

Студента 2 курсу, 6-м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації
«Публічні фінанси»

Матвієнка
Володимира
Олеговича

Науковий керівник Кукурудз Оксана к.е.н., доцент

Михайлівна

Керівник освітньо-професійної програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів

д.е.н., професор Якович заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор

Київ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	5
1.1. Економічний зміст державного соціального страхування.....	5
1.2. Єдиний соціальний внесок як складова фінансових ресурсів 11	11
державного соціального страхування.....	11
РОЗДІЛ 2. СТАН ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ.....	16
2.1. Порядок нарахування та сплати єдиного соціального внеску.....	16
2.2. Особливості формування фінансових ресурсів державного соціального ... 25	25
страхування за рахунок єдиного соціального внеску.....	25
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	35
3.1. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення систем соціального страхування.....	35
3.2. Напрями вдосконалення фінансового забезпечення державного соціального страхування в умовах функціонування єдиного соціального 41	41
внеску в Україні.....	41
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми. Система соціального страхування на сьогодні відіграє важливу роль, створюючи умови для економічного захисту громадян, забезпечуючи соціальну захищеність суспільства і є невід'ємною складовою соціальної політики держави, оскільки є важливим елементом процесу економічного розвитку, підвищує добробут суспільства, створює умови для соціального прогресу. Питання реформування соціального страхування є надзвичайно актуальним, але їй недостатньо уваги приділено у вітчизняних дослідженнях, тому існує необхідність подальшого обґрунтування напрямів реформування системи соціального страхування в Україні.

Система державного соціального страхування потребує подальшого розвитку й удосконалення в частині забезпечення прозорості та публічності діяльності фондів; завершення побудови цілісного фінансового механізму державного соціального страхування на основі запровадження єдиного соціального внеску; посилення державного фінансового контролю за грошовими потоками в системі державного соціального страхування.

Отже, процеси ринкової трансформації національної економіки зумовлюють необхідність проведення наукового дослідження теоретичних засад та практики державного соціального страхування з метою розробки шляхів його сталого розвитку з урахуванням світового досвіду.

Проблематика соціального страхування була розглянута у працях таких вчених як: Васечко Л.І., Мельник О.М., Столяров В.Ф., Юрія С.І., Крисоватий А.Л., Колосок А.М., Петровська О.І, Онисько С.М., Опарін В.М., Конопліна Ю.С., Шутов М.М., Чайковська В.В., Коншина О.І., Синиціна Т.А., Шаварина М.П., І.Я. Чугунов та ін.

Проте в економічній літературі недостатньо уваги приділено визначенню основних проблем та пріоритетних напрямів реформування системи соціального страхування, що є надзвичайно актуальним для України, оскільки механізм соціального страхування відіграє важливу роль, створюючи умови для

відтворення робочої сили і тим самим забезпечуючи надійні умови економічного захисту громадян.

Саме наявність серйозних проблем теоретичного і прикладного характеру в регулюванні фінансової діяльності фондів соціального страхування обґрунтовує вибір теми випускної кваліфікаційної роботи, мету дослідження та перелік завдань для її досягнення.

Метою даної роботи є розкриття теоретичних та практичних засад формування та розвитку фінансового забезпечення державного соціального страхування за рахунок єдиного соціального внеску, визначення напрямів удосконалення фінансового забезпечення державного соціального страхування.

У відповідності до визначеної мети в роботі були поставлені такі **завдання**:

- визначити економічний зміст державного соціального страхування;
- дослідити особливості формування фінансових ресурсів державного соціального страхування за рахунок єдиного соціального внеску;
- розкрити порядок нарахування та сплати єдиного соціального внеску;
- проаналізувати сучасні тенденції формування фінансових ресурсів державного соціального страхування за рахунок єдиного соціального внеску в Україні;
- здійснити огляд зарубіжного досвіду розвитку фінансового забезпечення систем державного соціального страхування;
- визначити напрями розвитку фінансового забезпечення державного соціального страхування в умовах функціонування єдиного соціального внеску в Україні.

Об'єктом дослідження виступає єдиний соціальний внесок.

Предметом дослідження є фінансові відносини, які виникають в процесі формування та використання фінансових ресурсів фондів державного соціального страхування.

При написанні випускної кваліфікаційної роботи використовувалися законодавчо-нормативні документи з питань державного соціального страхування, єдиного соціального внеску, наукова, періодична література, монографії вітчизняних науковців, офіційні звітні дані фондів державного соціального страхування та Пенсійного фонду про формування і використання фінансових ресурсів.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань у роботі використовувались такі основні методи: загальнонаукові методи пізнання (аналіз, синтез, метод теоретичного узагальнення), системного аналізу, діалектичний метод пізнання, статистичного аналізу, логічні підходи, спеціальні прийоми.

Елементами наукової новизни є систематизація напрямів удосконалення фінансового забезпечення системи державного соціального страхування в умовах функціонування єдиного соціального внеску.

Робота включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки.

За результатами виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковану 1 статтю: Єдиний соціальний внесок у системі фінансового забезпечення державного соціального страхування // Зб. наук. ст. студ.- К.:

Київ. нац. торг-ек. ун-т, 2021.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

1.1. Економічний зміст державного соціального страхування

На сучасному етапі розвитку та формування ринкових відносин, одним з найголовніших напрямів діяльності нашої держави є вирішення питань соціального страхування як основи соціального забезпечення її громадян. Конституцією України нашу державу проголошено як соціальну, тобто її

соціальна політика повинна спрямовуватись на створення належних умов для достойного рівня життя і вільного розвитку особистості. Соціальне страхування як складова частина соціального захисту відіграє значну роль у житті громадян України, особливо тих, хто втратили можливість забезпечувати себе самостійно. Проте остаточного вигляду система соціального захисту ще не отримала і перебуває у процесі постійного реформування. Даними проблемами займається ряд науковців, зокрема, І. Чугунов, Н. Борецька, Л. Васечко, Н. Внукова, А. Гриненко, Д. Полозенко, В. Столяров та ін.

Для того, щоб повніше розкрити зміст соціального захисту та ролі в ньому соціального страхування, на нашу думку, слід розглянути сутність основних понять, зокрема “соціальний захист” та “соціальне страхування”.

За визначенням Е. Лібанової, соціальний захист – це комплекс правових, економічних та соціальних гарантій, що забезпечують кожному працюючому право на безпечну працю, збереження здоров’я у процесі праці, економічний захист і підтримку робітників та їх сімей у випадку тимчасової втрати працездатності на виробництві, медичну, соціальну і професійну реабілітацію [24, с. 16].

Н. Внукова зазначає, що соціальний захист – це державна підтримка верств населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів з метою забезпечення відповідного життєвого рівня, тобто заходи, що включають надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найбільш вразливих верств населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення [5, с. 8].

Досліджуючи наведені вище визначення поняття “соціальний захист”, зазначимо, що для його трактування, кожен з науковців, насамперед, аналізував діючу систему соціального захисту населення в Україні та окремі її компоненти. На рис.1.1. показано загальну структуру соціального захисту населення в Україні.

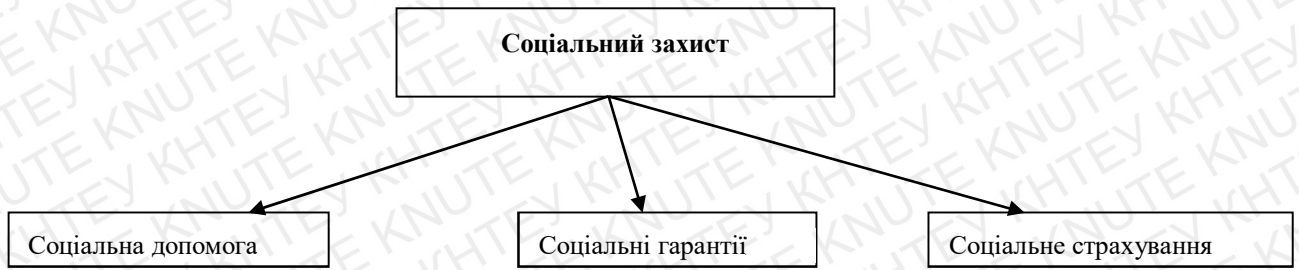

Рис. 1.1. Загальна структура соціального захисту населення в Україні,
[5, с.59]

Розглянемо кожен складову вітчизняної системи соціального захисту населення.

Так, у ст. 1 Закону України “Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” від 05.10.2000 р. за № 2017-III вказується, що державні соціальні гарантії – встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму [37].

Згідно зі ст. 1. “Основ законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування” від 14.01.1998р. за № 16/98-ВР, загальнообов’язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов’язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом (далі – роботодавець), громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законодавством [31].

Окрім Закону, дане визначення також трактується й науковцями у їхніх дослідженнях системи соціального страхування.

Зокрема, В. Плиса визначає соціальне страхування як систему заходів щодо матеріального забезпечення населення у старості, у разі захворювання чи втрати працездатності в працездатному віці, у разі безробіття, підтримки материнства і дитинства в умовах страхової медицини, при виході на пенсію тощо [33, с. 14].

На думку Н.Внукової, соціальне страхування – це гарантована державою система матеріального громадян у разі тимчасової втрати працездатності, при досягненні похилого віку, а також система інших заходів, спрямованих на матеріальне, культурне-побутове та оздоровчо-профілактичне обслуговування [5, с.22].

Кириленко О. розглядає соціальне страхування як найважливіший елемент державної соціальної політики у сфері управління ризиками відтворення населення і виконує функції соціального захисту, забезпечення фінансування соціальної допомоги, регулювання доходів та рівня життя різних груп населення, попередження та профілактики наслідків настання соціальних ризиків [13, с.7].

Проаналізувавши сутність поняття “соціальне страхування” різними вченими, зауважимо, що за своїм змістом воно є вужчим за поняття “соціальний захист”. Слід зазначити, що багато уваги приділяється вивченню сутності та механізму функціонування загальнообов’язкового державного соціального страхування, однак недостатньо дослідженими залишаються недержавні (добровільні) форми його прояву.

Необхідність соціального страхування обумовлена наступними причинами:

- наявністю осіб, які, з погляду на певні обставини, не беруть участі в суспільно-корисній праці, тобто не можуть за рахунок заробітної плати виживати або підтримувати мінімальний життєвий рівень;

- наявністю громадян, що є дієздатними, але не мають можливості реалізувати цю дієздатність [5, с. 11].

Зауважимо, що в узагальненому розумінні, система соціального страхування розв'язує два важливих соціально-економічних завдання, а саме:

- 1) збереження та повне відновлення працездатності активної частини населення країни;
- 2) гарантоване матеріальне забезпечення громадян, які втратили працездатність у зв'язку з виходом на пенсію чи не мали її в працездатному віці з тих чи інших причин [5, с. 9].

Матеріальною основою для виконання цих завдань виступають цільові страхові фонди.

Базовими характеристиками обов'язкового соціального страхування, що вигідно відрізняють його від інших інститутів соціального захисту, є:

- обов'язковість (за законом) для страхувальників - працівників і роботодавців - вносити страхові внески; особисте страхування, як правило, носить добровільний характер, що не дозволяє йому бути настільки масовим по охопленню (по числу застрахованих);
- публічний вид правовідносин суб'єктів соціального страхування, за допомогою якого досягається обов'язковість за законом участі в ньому суб'єктів і високий рівень гарантій захисту застрахованих, що дозволяє відмовитися від обтяжливої процедури оформлення індивідуальних договорів (і контролю їхнього виконання) між страхувальниками (роботодавцями і працівниками) і страховиками на користь застрахованих; особисте страхування носить приватний характер цивільно-правових відносин;
- обов'язкове (за законом) право для застрахованих на одержання страхових виплат при настанні страхових випадків (види виплат, послуг, їхні розміри визначені в законах), реалізацію і повноту виплат по яких можна домагатися в судовому порядку;

- високий рівень надійності збереження фінансових засобів, що забезпечуються у виді фінансування “з коліс” і не дозволяє знецінитися коштам, а досягається за допомогою солідарності поколінь і застосування державного контролю за правильністю і цільовим характером витрати коштів;
- досить “дешево” для населення держави (у порівнянні з особистим страхуванням), що досягається масовим характером обов'язкової участі в ньому практично всіма працюючими і безприбутковими формами організації роботи; особисте страхування в основі своєї діяльності переслідує отримання прибутку і тим самим змушує його організаторів займатися в основному “вигідними” клієнтами;
- самокеровані форми організації обов'язкового соціального страхування, коли практично всі питання по створенню і керуванню складними (організаційними, правовими, медико-соціальними, фінансовими) системами здійснюються найбільш зацікавленими суб'єктами (представниками роботодавців і працівників) [24, с.43].

Про високу роль соціального страхування свідчить наступний факт. На частку існуючих видів соціального страхування (в промислово розвинутих країнах) приходиться як правило, 60-70% усіх витрат на цілі соціального захисту і приблизно 15-25% ВВП.

Загалом діяльність зазначених цільових фондів спрямована на виконання загальних функцій соціального страхування, які, в свою чергу, відіграють важливу роль при проведенні державою ефективною соціальною політикою.

За рахунок організації соціального страхування суспільство отримало можливість здійснювати компенсацію соціальних ризиків шляхом перерозподілу частини національного доходу між окремими групами населення в автономному від інших перерозподільчих режимів з врахуванням міри соціального ризику і розмірів трудової участі кожного члена суспільства в формуванні національного доходу.

Економічну основу соціального страхування складають страхові відносини, умови яких являються всезагальними і встановлюються державою.

Законом України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» передбачені такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування залежно від страхової події: пенсійне страхування; страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності; медичне страхування; страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності; страхування на випадок безробіття [31].

Слід відмітити, що право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням мають застраховані громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства та члени їх сімей, які проживають в Україні.

Поряд з цим, громадяни України, які проживають за межами території України та нестраховані в системі соціального страхування країни, в якій вони перебувають, мають право на забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням в Україні за умови сплати страхових внесків.

Таким чином, соціальне страхування є найважливішим для соціального розвитку інститутом, що служить для реалізації ідей солідарності і доступності соціального захисту.

1.2. Єдиний соціальний внесок як складова фінансових ресурсів державного соціального страхування

В Україні для економічного, соціального захисту працівників було створено систему державного соціального страхування. І саме така система страхування є основним напрямом для захисту працюючих, що гарантується

Конституцією України. Раніше в Україні система державного соціального страхування налічувала відрахування до чотирьох фондів, що, своєю чергою, супроводжувалося великою кількістю законів та інших нормативних актів, а також досить часто змінювалися форми звітності, а це, своєю чергою, створювало певні незручності в роботі бухгалтера.

З 1 січня 2011 р. набрав чинності Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464-VI, у якому зазначено правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати та повноваження органу, що здійснює його збір та ведення обліку [41].

Згідно із цим Законом, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [41]. Згідно із Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та «Інструкцією про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», затвердженою Наказом Міністерства фінансів України від 20.04.2015 № 449, базою для нарахування та утримання ЄСВ є:

- заробітна плата кожного найманого працівника, що включає основну і додаткову заробітну плату, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати;
- сума винагороди фізичним особам за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами;

- оплата перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця;
- допомога з тимчасової непрацездатності;
- допомога у зв'язку з вагітністю та пологами;
- допомога або компенсація відповідно до законодавства [42].

Усі суб'єкти господарювання в Україні незалежно від форми власності повинні здійснювати нарахування внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на фонд оплати праці працівників, які працюють на умовах трудового та цивільно-правового договорів. Роботодавці зобов'язані щомісяця подавати до фіскальних органів звітність з єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – ЄСВ) за найманих працівників. Як уже зазначалося, свого часу цей платіж замінив собою чотири окремих нарахування, які нараховували та утримували на фонд оплати праці працюючих, а саме до Пенсійного фонду, до фондів страхування на випадок безробіття, до фонду із тимчасової втрати працездатності, до фонду від нещасних випадків на виробництві (рис. 1.1). Усе це стало одним єдиним платежем.

Як зазначив Р.В. Сидоренко, нарахування і сплата внесків з ЄСВ відбувається одночасно з виплатою доходу працівнику. Варто відзначити один важливий момент: сплата внесків з ЄСВ є обов'язком роботодавця і не залежить від його фінансового становища. Зобов'язання з ЄСВ мають найвищий пріоритет серед інших зобов'язань суб'єкта господарювання за винятком зобов'язань з оплати праці [47, с. 141].

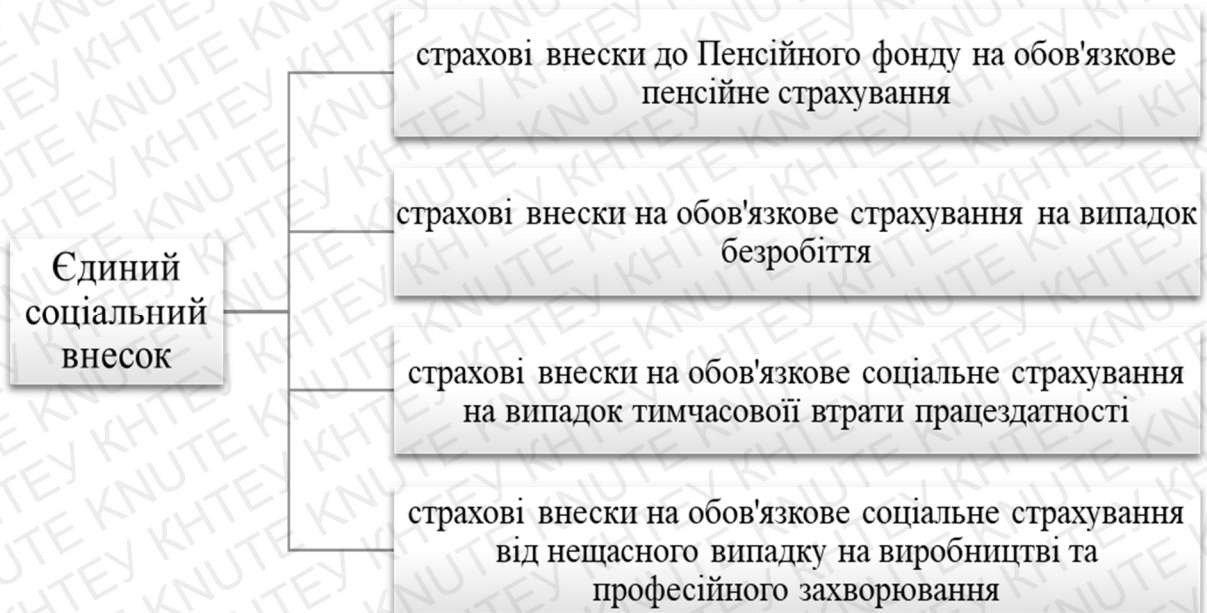

Рис.1.1. Розподіл сум ЄСВ за видами державного соціального страхування

Система державного соціального страхування сьогодні активно реформується та оновлюється. Основними напрямками модернізації може бути визначено: – спрощення обслуговування застрахованих осіб та роботодавців; – підвищення ефективності управління; – скорочення та оптимізація витрат на управління [51]. Слід зазначити, що податкова політика здійснює свій вплив на діяльність підприємств через визначення збалансованого рівня податкового навантаження. Значне податкове навантаження приведе до зменшення прибутковості діяльності платників податків, ухиляння від сплати податків і зборів, закриття наявних суб'єктів господарювання та відмови від створення нових, а також, що нині є однією з найбільш гострих та ключових проблем для української економіки, до виведення бізнесу «в тінь». Близько половини всіх сум податків і зборів, які сплачують підприємці на різних системах оподаткування, припадає на внески із соціального страхування як за самого підприємця, так і за його найманих працівників, тому внесення будь-яких змін до механізму оподаткування підприємців ЄСВ одразу має суттєвий вплив на загальний розмір витрат підприємця на сплату податкових зобов'язань [47, с. 141]. Як зазначає

Ю.О. Романченко, незважаючи на масштабне закриття підприємців «без діяльності» або «нульовиків», держава нічого не втратила, крім зменшення нелегально господарюючих суб'єктів, що регулярно ухилялися від сплати податків та єдиного внеску [42, с. 292].

Загалом, реалізація Закону про систему збору та обліку єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування мала забезпечити :

- раціональніше використання коштів соціального страхування шляхом уникнення дублювання страховими фондами окремих функцій пов'язаних із формуванням страхових коштів, що спрямовуються на утримання адміністративного апарату, який відповідає за збір, облік і контроль сплати страхових внесків, зокрема відмовитися від взаєморозрахунків між фондами соціального страхування;

- гарантування повної прозорості фінансових потоків для суб'єктів системи загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- формування ефективного обліку внесків за рахунок їх персоніфікації за всіма видами соціально страхування;

- надання можливості застрахованим особам у будь-який час отримувати інформацію про те, які страхові внески та в які фонди здійснює за них роботодавець;

- запровадження загальнообов'язкового медичного страхування в системі єдиного соціального внеску без підвищення страхових тарифів та збільшення навантаження на фонд оплати праці. У свою чергу фонди, звільнившись від великої частини адміністративних обов'язків, більше уваги приділятимуть застрахованим особам.

Отже можна сказати, що наслідки від запровадження ЄСВ занадто перебільшені. Адміністративні видатки фондів не зменшилися , адже всі чотири

фонди продовжують функціонувати і на їх утримання витрачаються кошти з бюджету.

РОЗДІЛ 2 СТАН ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ

2.1. Порядок нарахування та сплати єдиного соціального внеску

Зазначимо, що джерелами формування коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування є: страхові внески страхувальників; кошти, що надійшли від стягнення штрафів і пені із страхувальників; благодійні внески підприємств, установ, організацій та фізичних осіб; асигнування із Державного бюджету України; прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів; інші надходження відповідно до законодавства [31].

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі-ЄСВ) є основним джерелом формування фінансових ресурсів фондів соціального страхування.

Основними платниками ЄСВ виступають роботодавці (підприємства, установи, організації незалежно від форми власності).

Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування - консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб та членів їхніх сімей на отримання страхових виплат (послуг) за діючими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [41].

Обов'язкові внески страхувальників-роботодавців і застрахованих осіб є основним джерелом доходів бюджетів фондів і становлять близько 80 % їх обсягу. В Україні на протязі 2005-2020 рр. відбувались зміни тарифів для роботодавців (табл.2.1).

Таблиця 2.1.

Страхові тарифи для роботодавців на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні у 2005-2020 рр. [24; 41]

Роки	Соціальне страхування на випадок безробіття	Соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	Пенсійне страхування	Соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві	Разом
Тарифи для роботодавців (у відсотках)					
2005	1,6	2,9	32,3	1,73	38,53
2006	1,3	2,9	31,8	1,5	37,5
2007	1,3	1,5	33,2	1,5	37,5
2008	1,3	1,5	33,2	1,51	37,51
2009	до 13.01.09 - 1,3 з 13.01.09 - 1,6	до 13.01.09 - 1,5 з 13.01.09 - 1,4	33,2	1,4 1	37,61
2010	1,6	1,4	33,2	1,41	37,61
2011-2015	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування				36,3 -49,7
2016-2020	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування				22

Слід відмітити, що протягом 2005-2020 років відбувались також зміни тарифів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і для найманих працівників (табл.2.2).

Розмір єдиного внеску для кожної категорії платників та пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування встановлюються з урахуванням того, що вони повинні забезпечувати застрахованим особам страхові виплати і соціальні послуги, передбачені законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; фінансування заходів, спрямованих на профілактику страхових випадків; створення резерву коштів для забезпечення страхових виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам; покриття адміністративних витрат із

забезпечення функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування [53].

Таблиця 2.2.

Страхові тарифи для найманих працівників на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні у 2005-2020 рр. [24; 41]

Роки	Соціальне страхування на випадок безробіття	Соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	Пенсійне страхування	Соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві	Разом
Тарифи для найманих працівників (у відсотках)					
2005	0,5	0,5 від з/п до прожит. мін. 1,0 від з/п вище прожит. мін.	1,0 від з/п до 150 грн. 2,0 від з/п вище 150 грн.	-	2,0 від з/п до 150 грн 3,0 від з/п вище 150 грн 3,5 від з/п вище прожит. мін.
2006	0,5	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005-2006 років	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005-2006 років	-	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005-2006 років
2007	0,5	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005-2007 років	0,5 від з/п до прож. мін 2,0 від з/п вище прож. мін	-	1,5 від з/п до прож. мін. 3,5 від з/п вище прожит. мін
2008	0,5	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005-2008 років	2	-	3,0 від з/п до прож. мін. 3,5 від з/п вище прожит. мін
2009	до 13.01.09 - 0,5 з 13.01.09 - 0,6	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005-2009 років	2	-	3,1 від з/п до прож. мін. 3,6 від з/п. вище прожит. мін
2010	0,6	розмір страхових внесків однаковий протягом 2005 - 2010 років	2	-	розмір страхових внесків однаковий протягом 2009-2010 років
2011 - 2015	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування				3,6

2016-2020	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	-
-----------	---	---

Єдиний внесок до 2016 року встановлювався у відсотках до визначеної Законом № 2464-VI бази нарахування єдиного внеску відповідно до класів професійного ризику виробництва до яких віднесено платників, з урахуванням видів їх економічної діяльності. У вказаному Законі було наведено 67 класів професійного ризику виробництва, та ставка внеску для роботодавців відповідно становила від 36,76% для першого класу до 49,7% для 67 класу професійного ризику виробництва. Для бюджетних установ єдиний внесок встановлювався у розмірі 36,3 % визначеної бази нарахування. З 2011 року для працівників, які працюють на підприємствах або у фізичних осіб було встановлено ставку єдиного соціального внеску 3,6%.

З 2016 року в Україні встановлено єдину ставку для роботодавців – 22% [41]. Єдиний внесок не входить до системи оподаткування. Податкове законодавство не регулює порядок нарахування, обчислення і сплати єдиного внеску. Чинним законодавством про соціальне страхування регламентується порядок формування доходів (розміри обов'язкових внесків, граничний розмір об'єкта оподаткування, строки сплати, звітність) та використання коштів (види виплат і послуг, окремі абсолютні розміри, перелік одержувачів та умови надання допомог). При визначенні розміру єдиного соціального внеску для роботодавців враховуються кошти на чотири існуючі види соціального страхування, для найманих осіб – на три види страхування (крім страхування від нещасних випадків), які розподіляються між відповідними фондами.

У законах про Державний бюджет України на кожний рік встановлюються зміни та доповнення до нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері соціальних позабюджетних фондів. Уточнюються розміри обов'язкових внесків юридичних і фізичних осіб до бюджетів фондів, змінюються співвідношення між соціальними фондами, підвищуються розміри соціальних

виплат та граничних величин заробітку, на який нараховуються страхові внески. Вітчизняна практика свідчить про те, що впродовж поточного року можуть прийматися постанови Кабінету Міністрів України або правлінь фондів щодо внесення змін до порядку формування доходів та використання коштів бюджетів відповідних позабюджетних фондів. Зарубіжний досвід теж свідчить про тривалий процес розвитку спеціальних фондів соціального призначення.

Основною метою системи соціального страхування та її реформування є забезпечення достойного рівня життя громадянам, які протягом свого трудового життя сплачували страхові внески, не приховуючи своїх трудових доходів.

В Україні розширюються масштаби реформування соціальної сфери. Одним із напрямів інтенсивних змін є соціальне страхування. Саме соціальне страхування є провідним інструментом соціальної політики держави, оскільки передбачає підтримку найбільш активної, працездатної частини суспільства, що створює матеріальні та нематеріальні блага, призначені для споживання суспільством в цілому.

Необхідність статистичного дослідження виникає внаслідок недосконалості бухгалтерського обліку, що відображається на всій системі як оподаткування, так і надходжень єдиного страхового внеску.

Отже, управління фондами соціального страхування – це система соціально-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо) для досягнення соціальної стабільності та соціального прогресу. Теоретичний аналіз сутності соціального страхування дозволяє визначити місце і роль фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування в системі соціально-трудових та економічних відносин, що схематично зображено на рис.

2.1.

Адміністрування єдиного соціального внеску здійснює Державна податкова служба України. Адміністрування єдиного соціального внеску

включає в себе ідентифікацію, облік платників ЄСВ та об'єктів оподаткування, сервісне обслуговування платників податків, організацію та контроль за сплатою ЄСВ відповідно до законодавства.

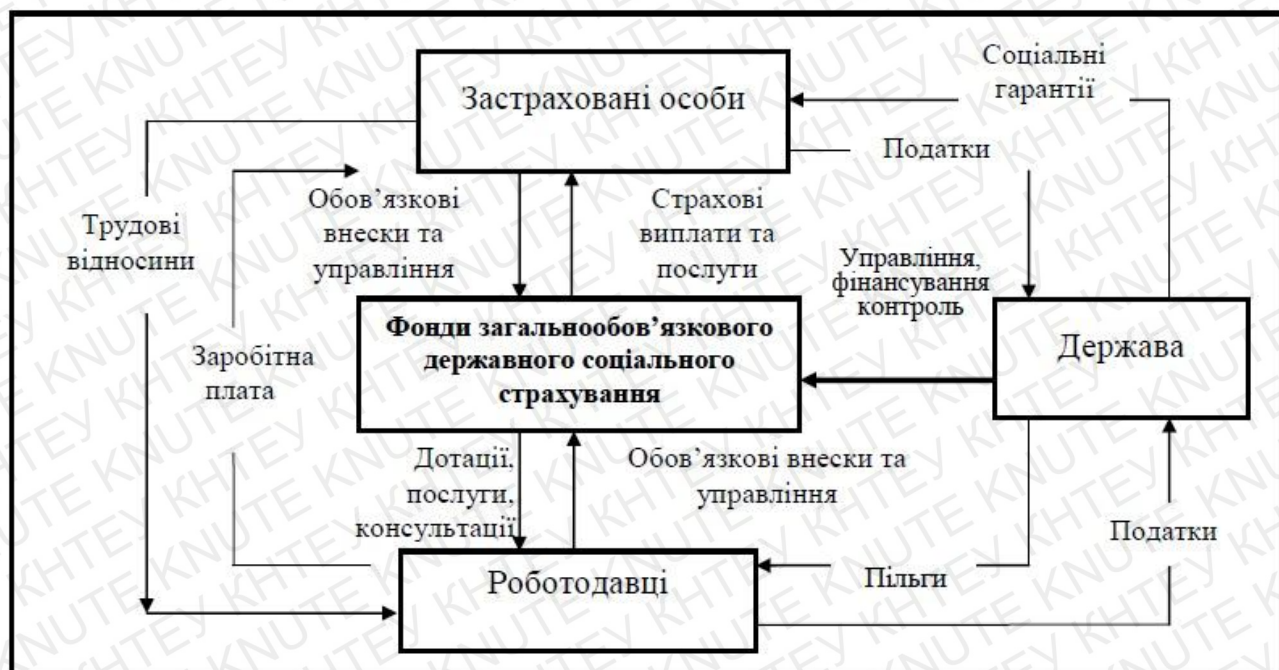

Рис.2.1. Місце фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування у системі соціально-трудових та економічних відносин в Україні

Так, Державна податкова служба України (в частині адміністрування ЄСВ):

1. здійснює адміністрування єдиного внеску в порядку, встановленому законом, забезпечує контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою його нарахування та сплати до бюджету і відповідних позабюджетних фондів;
2. контролює своєчасність подання платниками єдиного внеску передбаченої законом звітності, своєчасність, достовірність, повноту нарахування та сплати єдиного внеску;
3. здійснює контроль за дотриманням законодавства щодо

адміністрування єдиного внеску;

4. здійснює облік платників єдиного внеску;
5. здійснює застосування фінансових санкцій до платників єдиного внеску;
6. здійснює стягнення своєчасно ненарахованих та/або несплачених сум єдиного внеску з платників;
7. ініціює застосування до платників єдиного внеску судових процедур банкрутства;
8. готує пропозиції щодо прогнозу доходів бюджетів і надходжень єдиного внеску з урахуванням прогнозу макроекономічних показників і тенденцій розвитку світової економіки;
9. надає консультації відповідно до Податкового та Митного кодексів України, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску;
10. забезпечує ведення реєстру страхувальників єдиного внеску;
11. проводить аналіз надходження єдиного внеску, вивчає вплив макроекономічних показників і змін законодавства на його надходження, розробляє пропозиції щодо збільшення їх обсягу та зменшення втрат бюджету;
12. складає звітність щодо сплати єдиного внеску;
13. здійснює контроль та забезпечує надання допомоги у стягненні недоїмки з єдиного внеску в міжнародних правовідносинах за запитами компетентних органів іноземних держав.

В Україні було створено державний реєстр загальнообов'язкового державного соціального страхування для:

- ведення обліку платників і застрахованих осіб у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування та їх ідентифікації;
- накопичення, зберігання та автоматизованої обробки інформації про сплату платниками єдиного внеску та про набуття застрахованими особами

права на отримання страхових виплат за окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування;

– нарахування та обліку виплат за окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [41].

До державного реєстру входять реєстр страхувальників і реєстр застрахованих осіб. Процедура нарахування і сплати єдиного соціального внеску визначено Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та «Інструкцією про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», затвердженою Наказом Міністерства фінансів України від 20.04.2015 № 449. Згідно з цими нормативними документами, базою для нарахування та утримання ЄСВ є:

- заробітна плата кожного найманого працівника, що включає основну і додаткову заробітну плату, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати;
- сума винагороди фізичним особам за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами;
- оплата перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів роботодавця;
- допомога з тимчасової непрацездатності,
- допомога у зв'язку з вагітністю та пологами;
- допомога або компенсація відповідно до законодавства [41].

Базовий звітний період для нарахування ЄСВ – календарний місяць, а для фізичних осіб – підприємців – календарний рік. Сплата ЄСВ здійснюється у національній валюті шляхом внесення відповідних сум єдиного внеску на рахунки органів доходів і зборів, відкриті у центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів для його зарахування. ЄСВ сплачується шляхом

перерахування платником безготівкових коштів із його банківського рахунку. Платники, що не мають банківського рахунку, сплачують внесок шляхом готівкових розрахунків через банки чи відділення зв'язку [41].

Єдиний соціальний внесок став, безперечно, великим кроком у проведенні реформи системи соціального страхування в Україні. І якщо оцінювати систему нарахування єдиного соціального внеску в цілому, то слід зазначити про її поліпшення. Внесені зміни з ЄСВ у 2019 р. вдосконалять систему контролю і гарантій застрахованих осіб. Але також слід відзначити низку недоліків у сфері справляння ЄСВ, які потребують більш детального вивчення, дослідження та нормативного врегулювання проблемних питань. Зокрема, не сплачуючи єдиного соціального внеску, особа втрачає право на соціальний захист сьогодні та на отримання у майбутньому виплат за різними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, у тому числі й пенсійних виплат. Отже, за рахунок упровадження змін щодо нарахування ЄСВ в уряді планується збільшення надходжень до державного бюджету, також очікується додатково залучити до Пенсійного фонду близько 10 млрд. грн. Таким чином, збільшення штрафів за несвоєчасність чи ухилення від сплати соціального внеску дасть можливість державі контролювати та стимулювати підприємства до сплати. А ті підприємства, які все ж таки наважилися подати недостовірну інформацію щодо відображення сплаченого внеску, повинні бути позбавлені права на здійснення своєї діяльності на певний термін, адже від порушення норм законодавства з ЄСВ постраждає не лише держава, а й кожен найманий працівник.

У цілому запровадження ЄСВ є позитивним кроком у реформуванні системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, проте потребує подальшого вдосконалення.

2.2. Особливості формування фінансових ресурсів державного соціального страхування за рахунок єдиного соціального внеску

Зацікавленість держави в розвитку соціального страхування зумовлюється тим, що завдяки йому стає можливим підвищення рівня соціального захисту населення; зменшення фінансового навантаження на державний бюджет у частині відшкодування непередбачуваних збитків соціального характеру; вирішення окремих проблем соціального забезпечення завдяки перенесенню державних соціальних виплат з коштів бюджету на страхові виплати.

Перед страховиками сьогодні стоїть складне завдання по забезпеченню зростання розмірів страхових виплат, обсягу та якості соціальних послуг, а також підвищення рівня фінансової надійності фондів соціального страхування. Створення розвиненої і платоспроможної системи соціального страхування, здатної компенсувати збиток від непередбачених подій, зміцнення довіри до системи соціального страхування з боку страхувальників, а також населення, можливе тільки при правильній побудові стратегії розвитку даної системи.

З огляду на важливість забезпечення фінансової стабільності системи соціального страхування актуальним є вирішення кола завдань, пов'язаних із особливостями формування та використання фінансових ресурсів даної системи, що і є метою даного дослідження.

Як елемент фінансової системи, соціальне страхування є системою фінансових установ, які здійснюють акумулювання і розподіл коштів, що накопичуються державою в обов'язковому порядку на компенсацію збитку від дії соціальних ризиків.

До інституційних структур, що відповідальні за фінансове забезпечення соціального страхування населення в Україні необхідно віднести державні

позабюджетні фонди: Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування, Фонд соціального страхування на випадок безробіття.

Урахування специфіки вітчизняної системи соціального страхування ставить особливі вимоги до аналізу її збалансованості та внутрішніх структурних характеристик. Виходячи з ідеї соціального страхування як системи колективного соціального захисту, доходи страхових фондів мають становити сплачені страхові внески, а видатки – виплати по страхових випадках. Відхилення від цього правила свідчить про порушення страхових принципів соціального захисту.

Розглянемо особливості формування доходів фондів соціального страхування за 2017-2019 роки (табл.2.3). Зважаючи на те, що запровадження ЄСВ в Україні відбулося з 1 січня 2011 року, важливим є визначення основних тенденцій (позитивних чи негативних), які мали місце у зв'язку із запровадженням даного внеску.

Як можна бачити з табл.2.1. частка надходжень від сплати страхових внесків в цілому в доходах системи державного соціального страхування змінювалася від 78,7% у 2017 році до 48,4% у 2018 році і в 2019 році знову зростає до 57,7% від загальної суми доходів фондів.

В свою чергу, темп росту доходів системи державного соціального страхування у 2018 році був вищим (116,4%) за темп росту надходжень від сплати страхових внесків (71,5%). Проте, вже у 2019 році надходження від сплати страхових внесків зростали швидшими темпами (138,4%) порівняно з темпом росту доходів системи соціального страхування в цілому(116%).

Слід відмітити, що з 01.01.2017 р. розпочато реорганізацію Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

А саме, дані два фонди об'єднані в один – Фонд соціального страхування України, бюджет якого почали затверджувати починаючи з 2018 року.

Слід сказати, що у 2019 році загальний обсяг надходжень від сплати ЄСВ до системи державного соціального страхування склав майже 190 млрд грн.

У тому числі за рахунок внесків:

- роботодавців – 169,1 млрд грн, або 88,8%;
- застрахованих осіб – 16,9 млрд грн, або 8,9%;
- фізичних осіб – приватних підприємців – 4,1 млрд грн, або 2,2%.

Таблиця 2.3.

Доходи фондів державного соціального страхування України [8]

Показники фондів	2017 рік			2018 рік			2019 рік		
	млн грн	%	темп росту, %	млн грн	%	темп росту, %	млн грн	%	темп росту, %
Пенсійний фонд України									
Доходи, всього	265 638,8	100	109,2	255 834	100	96,3	296 342	100	115,8
Надходження від сплати страхових внесків	165 833,9	76,9	119,3	111 769	43,7	67,4	161 954	54,7	144,9
Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності									
	9 966,5	100	112,1	-	-	-	-	-	-

Надходження від сплати страхових внесків	9 709,4	97,4	112,3	-	-	-	-	-	-
Фонд соціального страхування на випадок безробіття									
Доходи, всього	9 209,2	100	105,4	8 728	100	87,6	10 446	100	119,7
Надходження від сплати страхових внесків	8 822,1	95,8	110,5	8 333	95,5	85,8	9 979	95,5	119,8
Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві									
Доходи, всього	7 188,1	100	118,3	-	-	-	-	-	-
Надходження від сплати страхових внесків	6 117,1	85,1	107,9	-	-	-	-	-	-
Фонд соціального страхування України (з 01.01.2018 р.)									
Доходи, всього	-	-	-	17 106	100	99,7	20 005	100	116,9
Надходження від сплати страхових внесків	-	-	-	16 166	94,5	102,1	16 658	83,3	103,0
Доходи фондів соціального страхування, всього	242 002,6	100	109,4	281 668	100	116,4	326 793	100	116,0
Надходження від сплати страхових внесків до фондів соціального страхування, всього	190 482,5	78,7	118,1	136 268	48,4	71,5	188 591	57,7	138,4

Частка різних джерел формування ЄСВ представлена на рис.2.2.

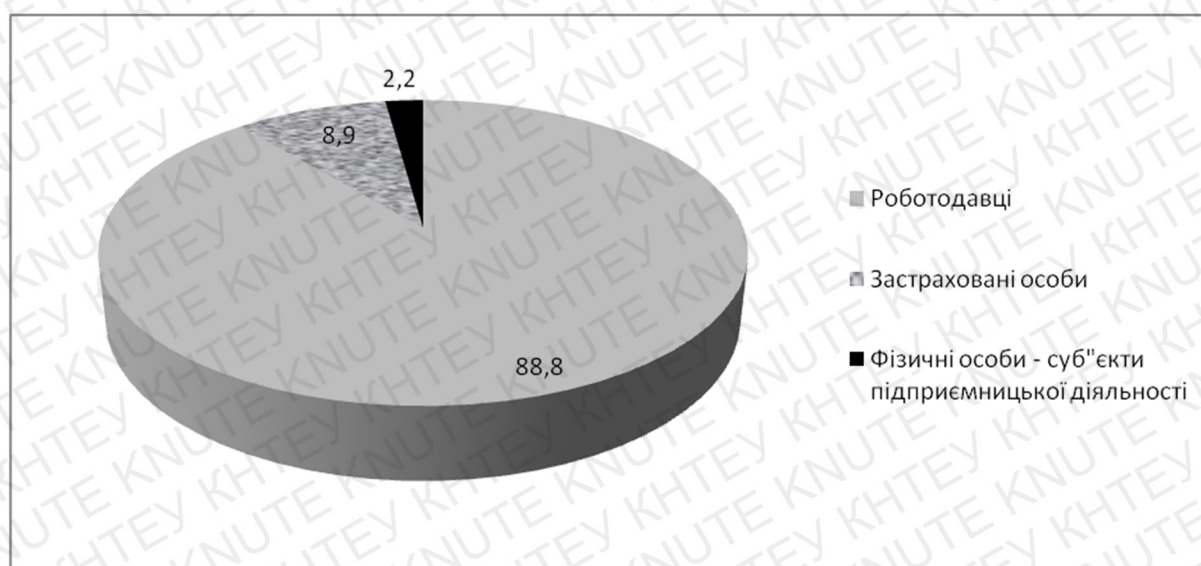

Рис. 2.2. Частка страхових внесків різних платників у формуванні єдиного соціального внеску в Україні у 2019 році, %

Як можна бачити з рис.2.2 найбільша частка по сплаті ЄСВ в Україні припадає на роботодавців, майже 90% від усіх надходжень від сплати страхових внесків.

Слід зауважити, що ставка ЄСВ в Україні в період 2011-2015 років складала 36,76-49,7% (розмір залежав від рівня професійного ризику виробництва), що вважається одним з ключових факторів тінізації економіки.

З 1 січня 2016 року в Україні встановлено єдину ставку ЄСВ для роботодавців – 22%.

Основний ризик, який існує при зменшенні ЄСВ – зростання дефіциту бюджету Пенсійного фонду. За підрахунками даного фонду, брак фінансування складає 80-100 млрд грн. А це – загроза недоотримання пенсій.

Проте, пошук компенсаторів для Пенсійного фонду триває. Одним з них є скасування максимального розміру заробітної плати, з якої сплачується ЄСВ (станом на 1 січня 2019 року – це 15 розмірів мінімальних заробітних плат); впровадження загального декларування доходів; повернення збору до Пенсійного фонду з операцій купівлі - продажу безготівкової валюти і т.д. При цьому особливий наголос слід зробити, звичайно ж, на детінізацію економіки, легалізацію заробітних плат, що має збільшити базу обкладання ЄСВ та базу оподаткування.

Слід відмітити, що ЄСВ в Україні розподіляється у законодавчо встановлених пропорціях між усіма фондами соціального страхування.

Як можна бачити з табл.2.4. найбільша частка ЄСВ надходить в доходну частину Пенсійного фонду України, майже 90% від усіх надходжень по сплаті ЄСВ, найменша частка страхових внесків надходить в доходну частину Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

Таблиця 2.4.

Розподіл сум надходжень від сплати страхових внесків в розрізі фондів державного соціального страхування*

Показники фондів	2017 рік		2018 рік		2019 рік	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Пенсійний фонд України						
Надходження від сплати страхових внесків	165833,9	87,1	111 769 82,0		161 954 85,9	
Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності						
Надходження від сплати страхових внесків	9709,4	5,1				
Фонд соціального страхування на випадок безробіття						
Надходження від сплати страхових внесків	8822,1	4,6	8 333	6,1	9 979	5,3
Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві						
Надходження від сплати страхових внесків	6117,1	3,2				
Фонд соціального страхування України (з 01.01.2018р.)						
Надходження від сплати страхових внесків			16 166	11,9	16 658	8,8
Надходження від сплати страхових внесків до фондів соціального страхування, всього	190482,5	100	136 268	100	188 591	100

Джерело*: Складено та розраховано автором за даними Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: www.pfu.gov.ua; Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [Електронний ресурс]: - Режим доступу: www.fse.gov.ua; Фонду соціального страхування на випадок безробіття [Електронний ресурс]: - Режим доступу: www.dsz.gov.ua; Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві [Електронний ресурс]: - Режим доступу: www.social.org.ua; Фонду соціального страхування України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: www.fssu.gov.ua.

В цілому ж можна стверджувати, що в період 2011-2015 рр. ЄСВ суттєво не вплинуло на формування доходів фондів соціального страхування. Позитивним фактором запровадження єдиного внеску в зазначений період стало лише спрощення процедури по формуванню та поданню фінансової звітності для роботодавців – платників ЄСВ.

Як можна бачити за період 2011-2015 років, позитивні наслідки від запровадження ЄСВ занадто перебільшені. Адміністративні видатки фондів не зменшилися, адже всі чотири фонди продовжували функціонувати. Навпаки, видатки з державного бюджету до Пенсійного фонду збільшилися на вдосконалення та впровадження оновлень до програмного забезпечення для подачі звітності та формування єдиної електронної бази даних про страхувальників. На думку окремих науковців для того, щоб насправді скоротити адміністративні видатки, необхідно радикально реорганізувати систему соціального страхування шляхом закриття всіх чотирьох фондів та утворення принципово нового єдиного фонду, між спеціалізованими відділами якого розподілити функції існуючих фондів.

Проте, вже з початку 2016 р. надходження від ЄСВ суттєво знизилися за всіма фондами соціального страхування у зв'язку із зменшенням ставки внеску до 22%.

При цьому необхідно звернути увагу на те, що у всіх фондах (за винятком страхування від нещасних випадків на виробництві) видатки перевищували обсяг надходжень страхових внесків, тобто протягом року спостерігався дефіцит власних фінансових ресурсів, що був компенсований трансфертами з Державного бюджету України.

У структурі видатків страхової системи провідне місце посідають соціальні виплати та соціальні послуги: 260,7 млрд. грн., або 96%. З цієї суми 250,2 млрд. грн. (89,7%) було виплачено у вигляді соціальної допомоги або інших виплат, тобто спрямовано безпосередньо на підтримання рівня життя населення. Тобто, нині через соціальне страхування фінансується переважно матеріальна складова людського розвитку. Разом з тим, воно відіграє важливу роль і для інших аспектів людського розвитку, оскільки створює матеріальну базу для відновлення стану здоров'я та реабілітації потерпілих на виробництві, оздоровлення працівників та членів їхніх сімей, нарощення освітнього та професійно-кваліфікаційного потенціалу робочої сили.

Значну частину коштів соціального страхування складають адміністративно-організаційні видатки. У 2019 році такі витрати були профінансовані в обсязі 6,8 млрд. грн., або 3,1% всіх видатків страхової системи.

Доречним у даному випадку буде звернути увагу на прогресивний зарубіжний досвід формування адміністративних витрат системи соціального страхування. Так, у США, державна програма соціального страхування надзвичайно ефективна: адміністративні витрати становлять менше, ніж 1% від загальної суми витрат.

Спрямування значного обсягу фінансових ресурсів на покриття адміністративних витрат фондів соціального страхування можна вважати за доцільне лише на етапі створення таких фондів, на старті роботи всієї системи соціального страхування.

Такі високі показники накладних витрат свідчать про недосконалість організації та функціонування вітчизняної системи соціального страхування, низьку економічну ефективність використання страхових коштів.

Розглянемо показники надходження сум єдиного соціального внеску у 2020 році.

За даними Державної податкової служби України станом на 01.01.2021 на обліку перебувало 2 467,5 тис. платників ЄСВ, що на 42,4 тис. платників більше у порівнянні з показником станом на 01.01.2020.

Станом на 01.01.2021 р. в загальній кількості платників:

- юридичних осіб – 646,4 тис. (26,2%);
- фізичних осіб-підприємців – 1 792,7 тис. (72,7%);
- осіб, які провадять незалежну професійну діяльність – 24,7 тис. (1,0%); - членів фермерських господарств – 3,7 тис. осіб (0,1%) (рис.2.2.).

Загальна чисельність застрахованих осіб у грудні 2020 року становила 12,8 млн осіб, з яких найманих працівників – 9,9 млн осіб.

У 2020 році працевлаштовано на 101,5 тис. осіб менше ніж звільнено:

працевлаштовано 3 963,3 тис. осіб; припинено трудові відносини з 4 064,8 тис. осіб.

Із 9,9 млн найманих працівників 1 127,5 тис. осіб у грудні 2020 року отримували заробітну плату менше мінімальної (5 000 грн), з них близько 236,3 тис. осіб – працівники бюджетної сфери. Частка таких осіб у загальній чисельності найманих працівників збільшилась з 7,5% у грудні 2019 року до 7,7% у грудні 2020 року. Порівнюючи з груднем 2019 року чисельність осіб, у яких рівень заробітної плати не перевищує мінімальний розмір заробітної плати (4 173 / 5 000 грн), збільшилась на 232,5 тис. осіб (рис.2.3.).

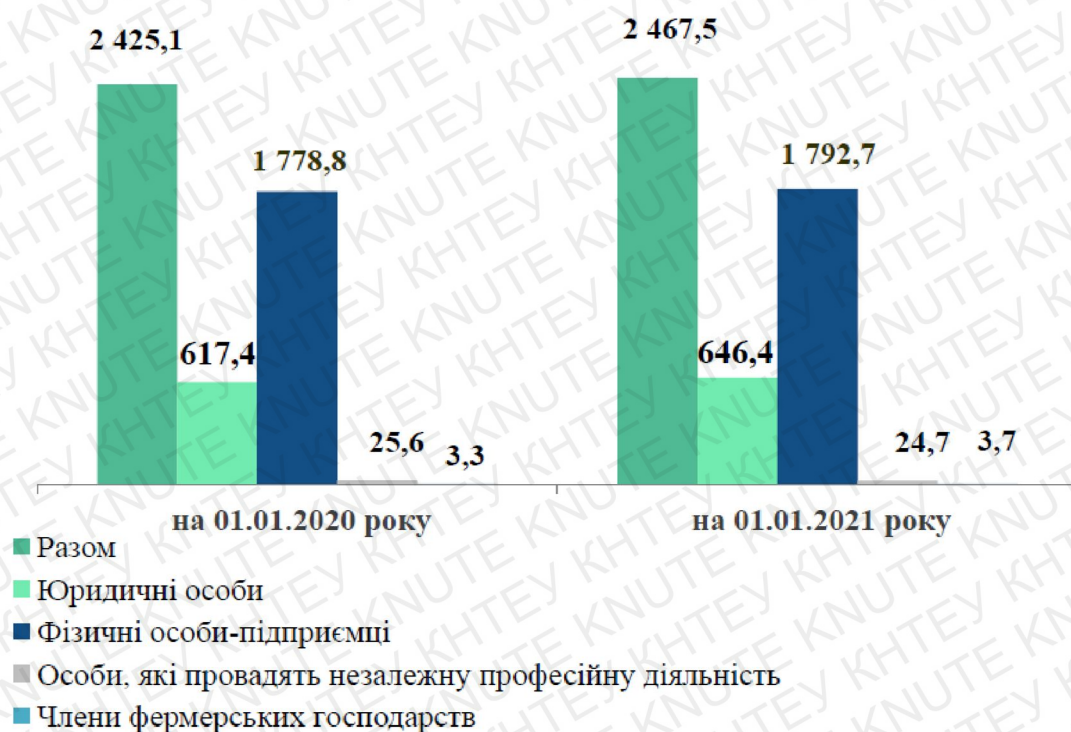

Рис.2.2. Динаміка кількості платників ЄСВ, тис. осіб [7]

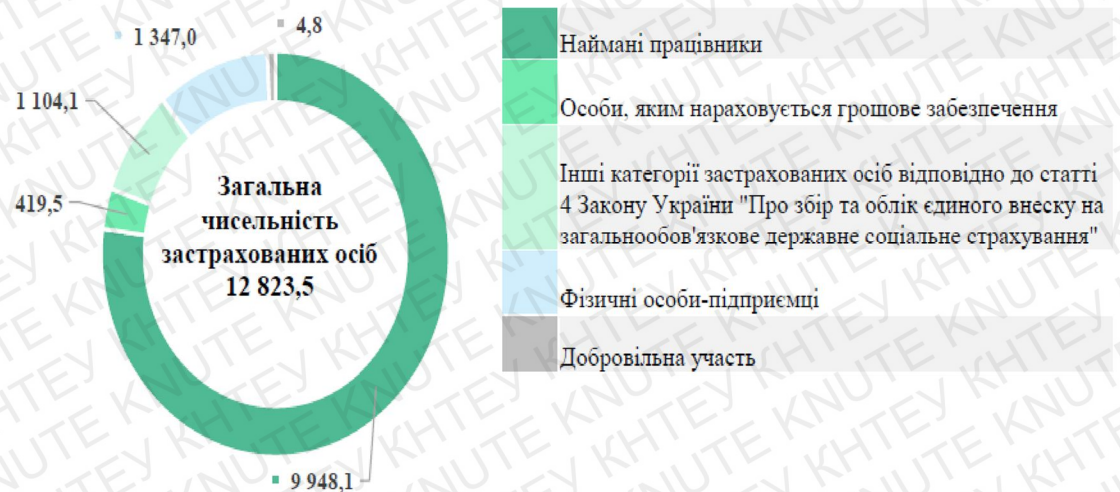

Рис.2.3. Чисельність застрахованих осіб за категоріями платників ЄСВ (грудень 2020 року, тис. осіб) [7]

Показник середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески та яка відповідно до Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” враховується для обчислення пенсії, за 2020 рік зріс на 12,3% і становить 10340,35 грн (9205,19 грн у 2019 році).

У 2020 році збільшилися надходження ЄСВ на одну застраховану особу в середньому на 10,3% і становили 25 119,23 грн за рік (2 093,27 грн в середньому на місяць) проти 22 777,11 грн за рік (1 898,09 грн в середньому на місяць) у 2019 році.

Таким чином можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку функціонування системи соціального страхування за рахунок власних фінансових надходжень і здійснення на цій основі соціальних виплат, враховуючи обсяги адміністративних видатків на такі заходи не видається можливим. Наразі фінансова система соціального страхування в Україні не є самодостатньою, а відтак потребує постійного притоку коштів держбюджету, особливо в частині пенсійного страхування.

В той же час, проблема обмеженості власних фінансових ресурсів соціального страхування, які формуються за рахунок сплати єдиного соціального внеску актуалізує питання щодо їх оптимізації, віднаходження методів та способів їх примноження.

РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

3.1. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення систем соціального страхування

Процес створення ефективної системи соціального страхування в Україні залежить від багатьох чинників. Одним із них є використання досвіду зарубіжних країн, де дана система працює тривалий час і має позитивні результати.

Слід констатувати, що прототипи інститутів соціального страхування з'явилися ще в епоху стародавніх цивілізацій, проте перші, близькі до сучасності елементи соціального захисту почали формуватися лише у другій половині ХІХ – на початку ХХ століть. Так, у Німеччині закони щодо обов'язкового соціального страхування населення були прийняті у 80-х роках ХІХ століття з подання канцлера О. Бісмарка, чия соціальна політика полягала у створенні соціального балансу між різними соціальними прошарками. Водночас ця соціальна система передбачала страховий захист лише працюючих і прив'язувала внески та виплати до заробітної плати. Система соціального страхування Великобританії, започаткована на початку ХХ століття лордом В. Бевериджем, передбачала надання захисту у зв'язку із захворюванням, безробіттям і старістю всім громадянам і включала допомогу сім'ям, вагітним жінкам та вдовам. В її основі лежали три принципи: універсальності забезпечення (гарантія страхових виплат на всі випадки соціального ризику для всього населення); єдності в забезпеченні (страхові виплати повинні перебувати у прямій залежності не від заробітної плати або рівня втрати працездатності, а від нормальних потреб людини); інтеграції (синтез таких форм соціального забезпечення, як страхування, соціальна допомога та ощадні каси) [34]. Синхронно з Німеччиною почали формуватись основні принципи соціального страхування у країнах Скандинавії.

У Швеції базові засади системи «соціального добробуту» було започатковано 1889 року з прийняттям Закону про охорону праці, а з 1913-го у

країні почала діяти перша національна програма соціального забезпечення. Особливо активно соціальне страхування почало розвивалось після Другої світової війни, у період, який характеризувався низьким рівнем безробіття. Початкові елементи соціального страхування з'явилися у США 1910 року, коли було реалізовано федеральну пенсійну програму. Наступне поширення програм соціального захисту було пов'язано з «великою депресією» 1929–1933 рр., коли без засобів до існування залишилась третина робочої сили. Перший закон про соціальне страхування був прийнятий 1935 року, який із плином часу доповнювався численними поправками і положеннями.

Система соціального страхування Японії почала розвиватись ще в 30-х роках ХХ століття, однак реальне її становлення відбулось у післявоєнні роки: 1946 року було прийнято, а 1950-го доповнено Закон про національну взаємодопомогу нужденним, що замінив соціальні закони 1930-х років. Одночасно набули чинності нові для країни закони про трудові стандарти, страхування у зв'язку із безробіттям, страхування найманих працівників (1945 р.), добробут дітей (1947 р.) і непрацездатних (1948 р.). Японія стала також першою азійською країною, де було впроваджено загальнонаціональну систему страхування здоров'я населення (1961 р.).

В Україні розвиток соціального страхування розпочався пізніше, а його масштабність і значення для суспільства також суттєво відставали від вищерозглянутих країн. До 1917 року спеціальними видами соціальної допомоги після настання певного віку забезпечувалися тільки окремі напрями професійної діяльності (передусім державна служба). Характерно, що набагато більшої популярності набуло на даній території добровільне страхування через емеритальні каси [34]. Наступна, радянська система соціального страхування будувалась за принципом «страхування без внесків», коли фінансові ресурси акумулювалися за рахунок платежів підприємств і коштів державного бюджету [24]. До початку 1990-х років у більшості розвинутих країн тривав період формування сучасних систем соціального страхування, зокрема: відбувається

зміщення акцентів на державне фінансування систем соціального захисту населення; основний тягар внесків починає розподілятися між працівниками та роботодавцями; зростання масштабів соціального страхування дозволяє охопити майже все населення; для регулювання відносин у цій сфері на наднаціональному рівні ухвалюють низку міжнародних документів.

На сучасному етапі можна констатувати, що більшості країн із розвинутою ринковою економікою вдалося сформувати високоефективну інституціональну структуру соціального забезпечення, в якій соціальне страхування займає ключове місце (60–70% усіх витрат соціального спрямування [34]). Водночас можна відмітити суттєву диференціацію систем соціального захисту в окремих регіонах, що відображає специфіку їхнього соціально-економічного, культурного, політичного розвитку.

Соціальне страхування здійснюється Фондами соціального страхування, які є самоврядними організаціями, що управляються соціальними партнерами: роботодавцями, працівниками та державою.

У більшості країн основний тягар внесків на соціальне страхування припадає на роботодавців (в Італії та Іспанії – 4/5). Виняток становлять Нідерланди, де працівники сплачують 2/3 загальної суми внесків. В Нідерландах збір внесків здійснюють промислові страхові асоціації. Керують ними представники роботодавців та найманих працівників. Фонд соціального страхування Бельгії наповнюється за рахунок відрахувань працюючих (13,7%), роботодавців (24,7%), держави. Кошти надходять на рахунок Національної служби соціального захисту, яка і визначає соціальний бюджет країни, а саме соціальний бюджет данної країни – це 73% державного бюджету [34]. Найбільше коштів витрачається на виплату пенсій і допомоги по інвалідності. Слід зазначити, що в Україні лише обговорюється питання про формування соціального бюджету в межах державного бюджету.

В країнах ЄС соціальне страхування спрямовується на забезпечення основних життєвих потреб та недопущення суттєвого зниження доходів внаслідок дії факторів соціального ризику.

В усіх європейських країнах поряд із соціальним страхуванням існує система адресної соціальної допомоги, управління якою взяла на себе держава.

Ще однією з країн, досвід якої Україна може використовувати для побудови власної пенсійної системи, є Польща. Польська реформа викликає зацікавленість через географічну спорідненість, а також через те, що Польща 50 років належала до спільної з Радянським Союзом економічної і політичної системи. Польща почала свої реформи в умовах планової економіки та політичної диктатури і досягла значного прогресу при переході до демократичної форми державного устрою та ринкової економіки. Польща врахувала досвід Швеції, Латвії, Чилі, Аргентини.

В країні була запроваджена трирівнева пенсійна система. 1 січня 1999 р. почалося введення персоніфікованого обліку внесків і заробітку всіх працівників. До цієї дати пенсії призначались, виходячи із заробітку і тривалості трудового стажу. Інформація про зарплату надавалась працедавцями, а трудовий стаж обліковувався в трудових книжках. За новою системою була змінена формула обчислення пенсії. Формулу обчислення пенсій можна розділити на дві частини. Перша частина дорівнюватиме розміру пенсії, на яку виникає право до дати початку персоніфікації. Ця частина пенсії може бути обчислена і проіндексована. Друга частина пенсії може обчислюватись на основі зарплати і тривалості трудового стажу після дати початку персоніфікованого обліку. Це дозволить скасувати трудові книжки). Другий рівень пенсійної системи Польщі працює за принципом фондування. Третій рівень складають добровільні професійні пенсійні програми, засновниками яких є роботодавці. До них застосовується пільговий податковий режим для внесків на соціальне страхування [34].

Окрім пенсійного страхування, у Польщі діють інші види страхування. Внесок на соціальне страхування складає 36,59% заробітної плати. Із них 12,22% - пенсійний внесок до першого рівня; 7,3 – внесок до пенсійних фондів другого рівня; 13% - внесок на пенсійне страхування у разі інвалідності; 2,45% - внесок на страхування у разі захворювання (тимчасова непрацездатність); 1,62% - страхування від нещасного випадку.

Підсумовуючи все вищезазначене, необхідно відмітити, що для успішного здійснення пенсійної реформи в Україні важливо урахувати як позитивний, так і негативний досвід (щоб не повторювати помилки) зарубіжних країн у питаннях розвитку системи соціального захисту.

Хоча Україна в цілому визначилася із вибором пенсійної системи, але це не означає, що Україна не повинна вивчати та впроваджувати у практику зарубіжний досвід.

Найбільш захищеними від усіх ризиків є солідарні системи пенсійного забезпечення, які доповнюються накопичувальним сектором. Такий напрям обрала й Україна. При цьому, стабільність європейських пенсійних систем забезпечується значною часткою держави в системі. Держава вдається до дотацій. Наприклад, у Німеччині дотації в національну пенсійну систему складають другий за величиною рядок у видаткових статтях федерального бюджету [24, с.142].

На нашу думку, система загальнообов'язкового соціального страхування повинна охоплювати не тільки найманих працівників, але і самозайнятих осіб, тому що в умовах нерозвинутості недержавних страхових структур та недовіри до них ця категорія людей залишиться поза страховою системою.

Україна не може стояти осторонь тих процесів, що відбуваються в Європі, так як вона визначила для себе необхідність соціально-економічної інтеграції з Європейським Союзом. Це накладає певні зобов'язання щодо врахування міжнародного досвіду із впровадження ринкових моделей соціального захисту.

Перед законодавцем постало завдання адаптації національного законодавства до європейських стандартів.

При використанні досвіду високорозвинутих держав в розбудові вітчизняної системи державного соціального страхування слід врахувати такі обставини.

По-перше, соціально-економічне середовище в Україні певною мірою ускладнює запровадження деяких відпрацьованих у розвинутих країнах механізмів соціального захисту. Зокрема, відсутній специфічний досвід управління, традиції і належний механізм суспільного контролю за діяльністю інститутів, що отримують повноваження розпоряджатися коштами соціального страхування.

Наслідками запровадження європейських механізмів без урахування національних особливостей та стану розвитку економіки є: неефективне адміністрування при невиправданому зростанні адміністративних витрат; нецільове спрямування та зловживання при використанні коштів соціальних фондів.

По-друге, відсутність розвинутих фінансових ринків та інфраструктури, інструментів довгострокового інвестування, високі ризики створюють ситуацію, коли встановлення численних обмежень (що виправдано у Західних країнах) може або унеможливити ефективну діяльність фондів, або ж надати їй формального характеру, коли значні порушення створять підстави для постійного втручання контролюючих органів.

По-третє, виходячи з цих обставин, запровадження апробованих у світі механізмів необхідно здійснювати за умови своєчасності та опрацьованості всіх необхідних документів та заходів, зокрема проведення відповідних експериментів та обґрунтованого аналізу їхніх результатів.

3.2. Напрями вдосконалення фінансового забезпечення державного соціального страхування в умовах функціонування єдиного соціального внеску в Україні

Важливість розвитку фінансової системи державного соціального страхування зумовлюється встановленням спільної відповідальності найманого працівника, роботодавця та держави за забезпечення соціальної орієнтованості економічного розвитку.

Питання формування фінансового механізму соціального страхування представлені в наукових дослідженнях таких вітчизняних авторів, як С. І. Юрій, В. Ф. Столяров, Л. І. Васечко, Л. М. Бабич, Л. І. Новосельська, Ю. Цігуш та ін.

Серед досліджень вітчизняних науковців відтворення основних елементів фінансового механізму соціального страхування було здійснено лише Л.І. Васечко та Л. М. Бабич. Однак побудована, на наш погляд, модель взаємодії основних елементів фінансового механізму соціального страхування не враховує весь потенціал фінансових можливостей даної системи. А відтак, поза увагою залишаються фінансові методи, інструменти та важелі, які дозволяють в повній мірі оптимізувати фінансову діяльність системи соціального страхування.

Поряд з цим, необхідно відмітити недостатню концептуальну розробку організації фінансового механізму соціального страхування в Україні. Принципи та інструментарій організації фінансових відносин в системі соціального страхування, які широко використовуються в багатьох розвинутих країнах в практиці різних видів соціального страхування – еквівалентність страхових

внесків і виплат, автономність в процесі управління, актуарні методи розрахунку для підтримання збалансованості фінансового забезпечення у довгостроковій перспективі – не є життєво важливими регуляторами вітчизняної системи соціального захисту населення.

Фінансовий механізм соціального страхування має включати такі основні складові: законодавчо-нормативне забезпечення, система фінансових регуляторів, механізм інвестування коштів соціального страхування, організаційна система соціального страхування.

Нагадаємо, що в основі функціонування фінансового механізму знаходяться потреби суб'єктів фінансових відносин та кругообіг фінансових ресурсів. Зважаючи на такі міркування, вважаємо, що до завдань фінансового механізму належать:

1. Мобілізація та акумуляція фінансових ресурсів. У межах системи соціального страхування повинен функціонувати такий фінансовий механізм, який був би спроможний забезпечити максимально можливу мобілізацію потенційних фінансових ресурсів. Ці кошти становитимуть той фінансовий потенціал системи соціального страхування, яким необхідно вдало розпорядитись.
2. Алокація фінансових ресурсів та контроль за їх ефективним використанням. Цілком очевидно, що мобілізація фінансових ресурсів не є самоціллю. Відтак, система соціального страхування повинна забезпечити їх розміщення та раціональне використання.
3. Забезпечення оптимального розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів системи соціального страхування. Формування інвестиційної складової страхових коштів системи [13, с.15].

Зазначені нами завдання функціонування фінансового механізму системи соціального страхування перебувають у тісному взаємозв'язку, тому неможливо інвестувати ресурси, попередньо не залучивши їх. Водночас, можливості

аккумуляції та дієвість механізму алокації фінансових ресурсів здебільшого залежать від розв'язання фінансових протиріч, які виникають у процесі розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів соціального страхування.

Кругообіг фінансових ресурсів в системі соціального страхування бере свій початок в системі фінансових регуляторів надходжень, які визначають сукупні фінансові ресурси системи соціального страхування, призначені для подальшого їх розподілу на цілі соціального захисту населення.

Вважаємо, що формування фінансових ресурсів фондів соціального страхування не враховує реальний зміст ринкової економіки, зокрема, вартісні аспекти робочої сили та особливості встановлення паритетних джерел надходження коштів.

Фінансові ресурси системи соціального страхування – це ресурси трьох основних суб'єктів соціальних відносин – роботодавців, найманих працівників та держави.

Актуальною проблемою є удосконалення емпірично встановленої паритетності страхових внесків.

Пропорції між внесками окремих категорій платників є різними, але в останній час спостерігається тенденція до зростання питомої ваги відрахувань на соціальне страхування саме з роботодавців. В одних країнах (наприклад, в США, ФРН, Швейцарії, Японії) вони однакові для двох груп платників, в інших (по суті, у більшості країн світу) – вони різні. В Ісландії та Росії всю суму платять роботодавці.

В Україні в 2016 році розмір єдиного соціального внеску, що сплачували наймані працівники, склав 2,85-6,1% до нарахованої заробітної плати, а для роботодавців – 36,76% - 49,7%.

Поряд з цим, у загальній сумі платежів частка працюючих становить 7% від внесків, роботодавців – 93% за диспаритету внесків 1:13.

Як зазначалось в першому розділі роботи, з 1 січня 2016 року платниками ЄСВ в Україні виступають виключно роботодавці (ставка – 22%). Проте, за такого стану справ вже в першому півріччі 2016 року Пенсійний фонд України констатує суттєве недоотримання фінансових ресурсів до свого бюджету в розмірі близько 70 млрд грн.

Зазначимо, що у світі, немає єдиного правила чи обґрунтування стосовно так званої норми видатків, або задовільного рівня внесків, або зборів на обов'язкове державне соціальне страхування. Це насамперед є питанням суспільно-політичного вибору, а не економічних обмежень.

Кожна країна визначає різні частки фінансової участі соціальних партнерів в системі соціального страхування, а отже і відповідальність за соціальний захист населення.

Розміри та пропорції розподілу страхового навантаження в Україні в порівнянні з іншими країнами вказують на те, що всупереч поширеній думці про «надвисокий» відсоток внесків на соціальне страхування Україна майже не відрізняється від розвинених країн світу за сумарним відсотком страхового навантаження.

Практика різних економік свідчить, що частка фінансової участі соціальних партнерів може бути різною (табл.3.1).

Таблиця 3.1.

Порівняльна оцінка розподілу страхового навантаження в системах соціального страхування країн ЄС та України

Країна	Страхові внески, у % від заробітної плати			Верхня межа заробітної плати, вище за яку страхові внески не сплачуються
	Роботодавці	Наймані працівники	Разом	
Австрія	25,1	17,2	42,3	3,0 тис. євро на місяць
Німеччина	21,2	19,8	41,0	51,0 тис. євро на рік

Греція	28,2	15,4	43,6	відсутня
Італія	35,1	9,5	44,6	20,5 тис. євро на рік (для медичного страхування)
Нідерланди	29,4	25,6	55,0	37,7 тис. євро за рік (для страхування інвалідів)
Франція	38,9	12,5	51,4	25,6 тис. євро на рік

Продовження таблиці 3.1.

Україна (станом на 01.12.2015)	38,7 (в середньому)	3,6 (в середньому)	42,3	20 706 грн на місяць
Україна (станом на 01.01.2021)	22	-	22	90 000 грн на місяць

Джерело: Складено автором за даними: Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.msp.gov.ua.

В цьому контексті підтримуємо ідею введення в Україні єдиного соціального внеску, тобто стягнення єдиного соціального обов'язкового платежу, який потім розподіляється за відповідними видами соціального страхування.

Така практика застосовується в багатьох країнах Європейського Союзу (Бельгії, Великобританії, Ірландії, Іспанії, Португалії, Польщі).

В Україні прийнято Закон від 08.07.2010 р. №2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», який набрав чинності з 01.01.2011 року [41].

Питання віднесення єдиного соціального внеску до групи страхових платежів є одним із самих головних, як із фінансової точки, так і з позиції державного соціального регулювання. Збереження основних характеристик даного платежу як страхового внеску дозволить обґрунтовано підтримувати страхові принципи формування соціального захисту працездатного населення.

В зв'язку з цим, справедливо підкреслити, що сталість системи соціального страхування можливо забезпечити на основі ефективної і достойної оплати праці. Відповідно центр тяжіння удосконалення соціального страхування має зміститися до сфери соціально-трудова відносин. Необхідно принципово змінити нинішню тенденцію в оплаті праці, суттєво підвищити її величину в структурі ВВП і собівартості продукції.

У більшості розвинутих країн світу фінансові механізми соціального страхування використовують принцип автономності від державного бюджету.

А відтак, актуарні методи розрахунку мають стати ефективним фінансовим інструментом для підтримання збалансованості фінансового забезпечення системи соціального страхування у довгостроковій перспективі.

Розширення можливостей формування страхових ресурсів можна досягнути за рахунок ув'язки страхових внесків і виплат, що істотно підвищує мотивацію працюючих і роботодавців до виплати страхових внесків [34, с.89]. А це в свою чергу свідчить про тісний взаємозв'язок між фінансовими регуляторами надходжень та розподілу ресурсів системи соціального страхування.

Мобілізуючи кошти соціального страхування, держава зобов'язана нести відповідальність за їх збереження та примноження.

Вважаємо, що головний шлях для збереження і примноження страхових коштів – їх використання в якості інвестиційного ресурсу. Функціонування фінансового механізму соціального страхування слід розглядати у зв'язку «страхові ресурси – інвестиції». Саме за допомогою фінансового механізму має бути забезпечена ефективна трансформація страхових ресурсів в інвестиції.

На сьогодні ведення інвестиційної діяльності у сфері соціального страхування передбачено лише у пенсійному страхуванні. Вона ґрунтується на відповідній законодавчій базі: стосовно накопичувальної системи обов'язкового пенсійного страхування – Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» №1058-IV від 9 липня 2003 року [38]; стосовно системи недержавного пенсійного страхування – Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» № 1057-IV від 9 липня 2003 року.

За іншими видами соціального страхування розширена інвестиційна діяльність не здійснюється. Спостерігаються лише окремі зародки ведення такої діяльності. Так скажімо, фондам соціального страхування дозволено здійснювати розміщення тимчасово вільних коштів, в тому числі резерву страхових коштів фонду на депозитних рахунках в банках. При цьому порядок такого розміщення визначається Кабінетом Міністрів України. Прибуток, одержаний від такого розміщення зараховується до доходної частини фондів.

З огляду на це, можна стверджувати, що законодавче регламентування інвестиційної діяльності, передбачене у сфері обов'язкового пенсійного страхування не знаходить свого аналогічного відображення в інших видах соціального страхування.

На наш погляд, механізм інвестиційної діяльності, який є важливою складовою фінансового механізму соціального страхування потребує активізації впровадження його інструментарію, направленою на підвищення ефективності алокації страхових ресурсів.

Додатково отримані кошти системою соціального страхування утворюють інвестиційний дохід системи, розмір якого в свою чергу має впливати на розміри страхових виплат системи.

На сьогодні, основним методом формування фондів соціального страхування виступають прямі фінансові розрахунки, базовані на покритті збитку. Даний метод передбачає покриття поточних видатків поточними доходами:

$$\sum \text{страхових внесків} = \sum \text{страхових виплат} \quad (3.1)$$

Отримання інвестиційного доходу системою соціального страхування дозволить застосовувати метод накопичення при визначенні розмірів страхових виплат із системи соціального страхування.

$$\text{Страхова виплата} = \sum \text{внесків} + \text{Інвестиційний дохід} \quad (3.2)$$

Виплати в цьому випадку будуть дорівнювати сплаченим страховим внескам, збільшеним на суму інвестиційного доходу, або, навпаки, страхові внески будуть залежати від розміру запланованих витрат з врахуванням дисконтування.

В ході практичної роботи органів соціального страхування доречним є розробка пакету документів щодо відображення напрямів формування та використання інвестиційних коштів. Чітка і зрозуміла система обліку, контролю та звітності у сфері формування додаткових коштів системи соціального страхування зміцнить довіру населення до системи соціального страхування зокрема, і до держави в цілому, як головного агента визначення політики у цій області.

Довгострокова програма реформування соціального страхування, на наш погляд, повинна включати наступні положення:

□ розвиток страхового механізму, що забезпечує пропорційність розмірів індивідуальної участі у фінансуванні соціального захисту і компенсації соціального збитку, що отримується;

- збереження автономного характеру функціонування фінансової системи соціального страхування і недопущення її об'єднання з державним бюджетом;
- поступова децентралізація системи і передача частини функцій управління на рівень трудових колективів та об'єднань роботодавців при збереженні державного регулювання і нагляду;
- забезпечення повного і відкритого громадського контролю за фінансовими відносинами між учасниками системи;
- створення банку даних соціального страхування на основі результатів проведення комплексного моніторингу системи, інформаційного та статистичного забезпечення.

Успішна реалізація зазначених заходів дозволить сформуванню потужної, ефективно діючої системи державного соціального страхування, яка ґрунтується на застосуванні прогресивного європейського досвіду, науковообґрунтованих принципах та правилах розвитку даної системи.

ВИСНОВКИ

У випускній кваліфікаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми реалізації єдиного соціального внеску як джерела фінансового забезпечення соціального страхування в контексті світового і вітчизняного досвіду, що дало змогу обґрунтувати такі висновки і пропозиції теоретичного та прикладного характеру.

По-перше, в умовах ринкової економіки система державного соціального страхування є однією із важливих складових соціального захисту населення. Основними джерелом формування фінансових ресурсів соціального страхування виступає єдиний соціальний внесок.

По-друге, система державного соціального страхування, що функціонує в Україні ґрунтується на відповідному законодавчо-нормативному забезпеченні,

має відповідну мету, функції, принципи роботи. Фінансова діяльність фондів державного соціального страхування направлена на забезпечення законодавчо встановленого рівня соціальних страхових виплат.

По-третє, реформуючи вітчизняну систему державного соціального страхування варто звернути увагу на прогресивний зарубіжний досвід в частині особливостей використання механізму суспільного контролю за діяльністю інститутів, що отримують повноваження розпоряджатися коштами соціального страхування.

По-четверте, результати проведеного аналізу системи державного соціального страхування засвідчили, що надходження від сплати страхових внесків (а з 2011 року від сплати ЄСВ) складають майже 80% доходів системи державного соціального страхування. При цьому найбільша частка ЄСВ надходить в доходну частину Пенсійного фонду України, майже 90% від усіх надходжень по сплаті ЄСВ, найменша частка страхових внесків (в середньому близько 3%) надходить в доходну частину Фонду соціального страхування на випадок безробіття.

В цілому ж можна стверджувати, що до 2016 року запровадження ЄСВ суттєво не вплинуло на формування доходів фондів соціального страхування. Позитивним фактором запровадження єдиного внеску стало лише спрощення процедури по формуванню та поданню фінансової звітності для роботодавців – платників ЄСВ. Проте вже у 2016 році власні фінансові ресурси системи соціального страхування, що формуються за рахунок сплати ЄСВ суттєво зменшилися за рахунок зниження ставки ЄСВ до 22%.

По-п'яте, встановлено, що фінансово самою потужною державною установою соціального страхування є Пенсійний фонд України. За досліджуваний період рівень перерозподілу коштів Пенсійного фонду з метою соціального захисту населення є недостатнім у зв'язку з: не розвиненістю політики формування додаткових доходів Пенсійного фонду, зокрема методів

капіталізації страхових резервів; посиленням фінансової залежності Пенсійного фонду від коштів Державного бюджету.

По-шосте, довгострокова програма розвитку державного соціального страхування має включати наступні положення: збереження автономного характеру функціонування фінансової системи соціального страхування і недопущення її об'єднання з державним бюджетом; поступова децентралізація системи і передача частини функцій управління на рівень трудових колективів та об'єднань роботодавців при збереженні державного регулювання і нагляду; забезпечення повного і відкритого громадського контролю за фінансовими відносинами між учасниками системи; створення банку даних соціального страхування на основі результатів проведення комплексного моніторингу системи, інформаційного та статистичного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранник Л. Б. Проблеми впровадження єдиного соціального внеску в Україні // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. – 2013. – № 2 (18). – С. 10–17.
2. Безверхий К., Юрченко О. Єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: особливості відображення нарахувань у звітності. Бухгалтерський облік і аудит. 2016. № 10. С. 33–40. URL: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/20554>.
3. Безугла В., Загірняк Д., Шаповал Л. Соціальне страхування. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 208 с.
4. Бондаренко О.М., Зубченко А.П. Єдиний соціальний внесок в контексті нарахувань та утримань із заробітної плати [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2018_30/Zubchen.
5. Внукова Н.М., Кузьминчук Н.В. Соціальне страхування: Навчальний посібник.- К.: Кондор, 2017. — 352с.

6. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах та фактах : інформаційна довідка Міністерства праці та соціальної політики України та Пенсійного фонду України. – К., 2017. – 67 с.
7. Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2020 році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik2018/zvit2020/pfu-2zvit-2020.pdf>.
8. Звіти про роботу фондів державного соціального страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/>.
9. Іванческул О. Сучасний стан та перспективи розвитку соціального страхування в Україні. [Електронний ресурс] / О. І. Іванческул, О.В. Хацевич // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2017/Economics/78370.doc.htm.
10. Калінеску Т. В. Соціальне страхування: навчальний посібник / Т. В. Калінеску, Ю. А. Ромновська, О. М. Антіпов. – Луганськ: від СНУ ім. В. Даля, 2013. – 516 с.
11. Карамішев Д. Соціальне страхування як механізм реалізації соціальної політики держави / Д. Карамішев, Л. Карамішева // Публічне управління: теорія та практика. – 2011. – №1(5). – С. 128–132.
12. Кириленко О., Петрушка О. Інституційні основи державного пенсійного страхування в Україні // Журнал європейської економіки. – Том 12 (№ 1). Березень 2013. – С. 79 – 95.
13. Кириленко О., Тулай О. Соціальне страхування як інститут сталого людського розвитку / О. Кириленко, О. Тулай // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2015. – Вип. 11. – Т.2. – С. 10 – 17.
14. Коваль О. П. Щодо оптимізації системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. Аналітична записка. [Електронний ресурс] / О.П. Коваль. – 2014. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1171>.

15. Козачук Н.Ф., Поліщук І.П. Єдиний соціальний внесок: переваги та недоліки його впровадження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2016/Economics/7_97662.doc.htm.
16. Козоріз Г. Г. Зарубіжний досвід формування ефективних інститутів соціального страхування / Г. Г. Козоріз / Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. / Ін-т регіональних досліджень НАН України. – 2013. – Вип. 1 (99). – С. 176 – 185.
17. Колосок А.М. Соціальне страхування в контексті становлення соціального діалогу // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 3 (81). – С. 129–135.
18. Конопліна Ю. С. Система соціального страхування в контексті сучасних економічних і демографічних тенденцій: монографія / Ю. С. Конопліна. – Суми: Університетська книга, 2011. – 100 с.
19. Конопліна Ю. Суспільно-економічні фактори функціонування системи соціального страхування / Ю. Конопліна // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2013. – № 37. – С. 91 – 102.
20. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР.
21. Концепція соціального забезпечення населення України: Постанова Верховної Ради України від 21.12.1993р. №3758-ХІІ.
22. Кречотень І. М. Проблеми розвитку системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні / І. М. Кречотень // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. Сер. «Економічні науки». – 2015. – № 4(1). – С. 80 – 84.
23. Лістрова С. Нарахування єдиного соціального внеску на новий лад / С. Лістрова // Головбух: Праця та Зарплата. – 2016. – № 6. – С. 7–15.
24. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій / НАН України; Інститут демографії та соціальних досліджень; Державний комітет статистики України / Е.М. Лібанова (ред.). — К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2016. — 356с.

25. Макаренко А.П. Оцінка реформування єдиного соціального внеску в Україні. / А.П. Макаренко, А.В. Нікулін // Економіка та держава. – 2017. – № 1. – С. 15-18.
26. Максимчук Є.О. Підвищення ефективності функціонування соціального страхування шляхом введення єдиного соціального внеску//Наукові праці НДФІ. – 2014. - №14(45). – С. 102-110.
27. Москаленко О. В. Основні засади загальнообов’язкового державного соціального страхування в умовах ринкової економіки: монографія / О. В. Москаленко. – Харків: Юрайт, 2012. – 400 с.
28. Надточій Б. Соціальне страхування в контексті історії. [Електронний ресурс] / Б. Надточій // Соціальний захист. – 2013. – № 2 – 3. – Режим доступу: <http://www.pension.kiev.ua/pensref/publs/SocialProtection/2-2003-1.html>.
29. Національна система загальнообов’язкового державного соціального страхування: сучасні проблеми та стратегія розвитку / під ред. Е. М. Лібанової; Ін-т демографії та соціол. дослідж. – К., 2016. – 178 с.
30. Онищенко В. ЄСВ 2019: реформування. Головбух. 2018. № 33. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7404-reformuvannya-sv-2018>.
31. Основи законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14.01.1998 р. № 16/98–ВР.
32. Оцінка ефективності використання коштів Фонду соціального страхування // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fssu.gov.ua/>.
33. Плиса В.Й. Загальнообов’язкове державне соціальне страхування в Україні: Навч. посібник. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 160 с.
34. Пономаренко Є. Б. Сучасні тенденції адаптації закордонного досвіду соціального страхування в Україні / Є. Б. Пономаренко // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 1 (13). – Серія: Економічні науки. – С. 309 – 315.

35. Порядок обліку платників внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затверджений наказом МФУ № 1162 від 24 лист. 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

36. Порядок формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», затверджений наказом МФУ № 435 від 14 квіт. 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

37. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000р. №2017 – III. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

38. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.rada.gov.ua>.

39. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.04.1999 р. №1105. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

40. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02.03 2000 р. № 1533-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>.

41. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. №2464 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.rada.gov.ua>.

42. Романченко Ю.О. Єдиний соціальний внесок з доходів фізичних осіб – підприємців: особливості нарахування та порядок сплати. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2018. Вип. 193. - С. 290–298.

43. Руженський М. М. Система соціального захисту населення у транзитивному суспільстві: монографія / М. М. Руженський. – К.: Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості, 2015. – 383 с.

44. Серватинська І. М. Адміністрування та справляння єдиного соціального внеску: зарубіжні та вітчизняні реалії. / І. М. Серватинська // Глобальні та національні проблеми економіки»: електронне наукове фахове видання. – [Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського]. – 2015. – Вип. 6. – С. 799 – 805.

45. Серватинська І. М. Методика оцінювання використання фінансових ресурсів у державних фондах соціального страхування / І. М. Серватинська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2016. – Вип. 18. – С. 132 – 135.

46. Серватинська І. М. Моделі соціальної політики та соціального страхування: світовий і вітчизняний досвід / І. М. Серватинська // «Світ фінансів». – 2014 р. – Вип. 3. – С. 163 – 172.

47. Сидоренко Р.В. Особливості нарахування та сплати єдиного соціального внеску у фізичних осіб – підприємців // Р.В. Сидоренко // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. – Випуск 24. – С. 141-143.

48. Сидорчук А. Напрями покращення використання фінансових ресурсів державного соціального страхування в Україні // Світ фінансів. – 2012. – №2. – С. 33-43.

49. Сідельникова Л. П. Асиметрії формування ресурсів Пенсійного фонду України / Л. П. Сідельникова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2016. – Вип. 18., Ч.2 – С. 162-165.

50. Статистичні дані свідчать про суттєве збільшення надходжень від сплати ЄСВ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.dtkk.ua/labor/social-protection/43053>.

51. Тищенко О. В. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні: теоретично-правові проблеми / О. В. Тищенко // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Сер. «Право». – 2014. – Вип. 24. – Т. 2. – С. 198 – 200.

52. Фінанси пенсійного забезпечення: монографія / І.Я. Чугунов, О.В. Насібова. - Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. - 248 с.

ДОДАТКИ

Нормативно-правові акти, які забезпечують функціонування системи державного соціального страхування в Україні

<i>Нормативно-правовий акт</i>	<i>Зміст нормативно-правового документу</i>
Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР	Ст.46 Конституції визначає право громадян України на соціальний захист, яке забезпечується за рахунок загальнообов'язкового державного соціального страхування.
Постанова Верховної Ради України «Концепція соціального забезпечення населення України» від 21.12.1993р. №3758-ХІІ	<p>Закладає основи правової і нормативної бази соціального забезпечення населення, вироблено механізми, які, виходячи з реальних можливостей економіки, забезпечують дотримання державних гарантій щодо:</p> <ul style="list-style-type: none"> □ реалізації прав громадян на працю і на допомогу по безробіттю; □ оплати праці та мінімального розміру заробітної плати; □ підтримання життєвого рівня населення шляхом перегляду мінімальних розмірів основних соціальних гарантій в умовах зростання цін на споживчі товари і послуги; □ матеріального забезпечення у разі досягнення пенсійного віку, тимчасової чи постійної втрати працездатності, втрати годувальника тощо.
Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.98 р. № 16/98	Визначено принципи та загальні правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян в Україні.

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.04.1999 р. №1105	Визначено правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві, а також страхування з тимчасової втрати працездатності
--	--

Продовження додатку А

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 р. № 1533–ІІІ.	Визначено правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.
Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058–ІV	Визначено принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій, надання соціальних послуг з коштів Пенсійного фонду, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел, передбачених даним Законом.
Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464–VІ	Визначено правові та організаційні засади забезпечення збору та обліку єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, умови та порядок його нарахування і сплати.

Джерело: Складено автором.

Додаток Б

Стан і напрями розвитку державного соціального страхування

Види соціального страхування	Стан	Напрями розвитку сфер соціального страхування з урахуванням інтересів соціальних партнерів
------------------------------	------	--

		інтереси держави	інтереси роботодавців	інтереси профспілок (працівників)
Страховання від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності	Функціонує	Збільшення вимог до охорони праці, атестації робочих місць	Профілактичні заходи (навчання персоналу, роз'яснення), перехід на нові, безпечніші технології виробництва, використання екологічно чистої сировини та ергономосіїв	Покращення умов праці, зменшення термінів перебування зміни на небезпечному виробництві, збільшення відшкодувань у разі страхового випадку
Страховання на випадок безробіття	Функціонує	Створення нових робочих місць, працевлаштування соціально незахищених верств населення, забезпечення засобами існування тимчасово непрацездатних	Оперативність підбору персоналу, підвищення його кваліфікації	Збільшення термінів і розмірів виплати з безробіття, швидкий пошук нових вакансій, якісна перекваліфікація
Страховання у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням	Функціонує	Покращення демографічної ситуації	Збільшення продуктивності праці	Своєчасне відшкодування лікарняного листа
Пенсійне страхування	Реформування	Впровадження другого рівня пенсійної системи, розвиток недержавного пенсійного забезпечення	Зменшення навантаження на фонд оплати праці	Відповідність пенсії розміру заробітної плати працівника та обсягам сплачених страхових внесків
Медичне страхування	Обговорення можливих варіантів запровадження	Покращення здоров'я нації, розвиток медичної інфраструктури та науки	Покращення ефективності використання робочого часу	Своєчасне та професійне медичне обслуговування